VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

OPERA DE SLAVIST A LUI IOAN BOGDAN

DE

D. MACREA

În lingvistica noastră, studiile de slavistică s-au dezvoltat tîrziu, abia în ultimele decenii ale secolului trecut. Cauza esențială a acestei întîrzieri se datorește predominării influenței Școlii latiniste, care prin pozițiile oficiale pe care reprezentanții ei le-au ocupat în instituțiile noastre culturale, îndeosebi în Academia Romînă, a dat cercetărilor noastre lingvistice, timp de aproape un secol, o orientare latinistă, unilaterală. Latiniștii au considerat influența slavă asupra limbii și culturii noastre ca un fenomen anormal, ca o întrerupere a continuității noastre romane, care era pentru ei o dogmă.

Cele dintîi studii științifice asupra influenței slave din limba și cultura noastră au fost făcute, în cursul secolului al XIX-lea, de către savanți străini: Kopitar, Miklosich, Šafarik, care au stabilit numeroase fapte exacte, dar nu au putut evita unele lacune și exagerări datorite insuficientei cunoașteri a limbii romîne vorbite.

Cel care a inaugurat la noi studiul științific al influenței slave a fost B. P. Hasdeu. Ajutat de bogatele lui cunoștințe în domeniul limbilor slave, B. P. Hasdeu a subliniat în toate lucrările sale importanța influenței slave ca realitate istorică în limba și viața poporului nostru și a fost cel dintîi învățat romîn care a publicat numeroase documente slave privind trecutul nostru [1].

Contemporanul lui Hasdeu, episcopul Melchisedec, care a studiat teologia la Chiev, a publicat de asemenea în « Cronica Huşilor » (1869) şi în « Cronica Romanului » (1874—1875) numeroase documente istorice slave, dar fără interpretarea filologică minuțioasă și competentă a lui Hasdeu. El a mai publicat o serie de vechi inscripții slave din mănăstirile și bisericile Moldovei [2].

[1] Vezi D. Macrea, Opera lingvistică a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, în « Limba romînă », 1954, nr. 3, p. 11—13.

[2] Episcopul Melchisedec, Notițe istorice şi arheologice. Adunate de pe la 48 mînăstiri şi biserici antice din Moldova. București, 1885.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

Prima încercare de a alcătui un repertoriu al cuvintelor slave din limba romînă a fost făcută de A. de Cihac în « Dictionnaire d'étymologie daco-romane » (vol I, 1871, vol. II, 1879). Discuțiile[1] vii pe care le-a provocat această lucrare au avut meritul de a determina pe lingviștii noștri de mai tîrziu să acorde cercetării influenței slave asupra limbii romîne atenția cuvenită importanței ei reale.

Pînă în ultimul deceniu al secolului trecut, cercetările lingvistice și istorice privind influența slavă din limba și istoria noastră n-au făcut însă progrese prea însemnate.

O schimbare hotărîtoare în această direcție s-a produs prin activitatea intensă a profesorului Ioan Bogdan (1864—1919) de la Universitatea din București.

În orientarea lui Ioan Bogdan spre studiile de slavistică, un rol însemnat l-a avut, desigur, orașul său natal, Brașovul.

Ioan Bogdan a urmat cursurile vechiului liceu romînesc din Brașov, liceu care a dat țării noastre numeroase generații de cărturari pasionați pentru cercetarea științifică și patrioți luminați. Brașovul era în acea vreme cel mai important centru cultural romînesc din Transilvania. El era opus orientării greco-catolice, latiniste, a Blajului, prin legăturile vechi de natură religioasă și culturală pe care acest oraș ortodox le întreținea cu Țările Romînești și cu Rusia. În 1744, protopopul Brașovului Eustatie Grid a făcut drumul pînă la Petersburg pentru a cere împărătesei Elisabeta Petrovna să intervină la Viena în favoarea ortodoxiei prigonite în acel timp în Transilvania[2]. De la Petersburg, protopopul Grid s-a întors cu daruri bogate pentru refacerea vechii biserici Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului și mărirea ei în forma de astăzi. Alți doi predecesori ai săi, protopopul Oprea și preotul V. Hoban făcuseră și ei, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, acest lung drum, de unde nu se întoarseră cu mîinile goale[3]. La curtea lui Petru cel Mare, brașoveanul Teodor Corbea a fost « vel pisariu și cantilar al preaputernicii imperatorii moschicești », iar fratele acestuia, ceaușul David Corbea, a fost secretar al marelui țar pentru corespondența cu cei doi domnitori din Țările Romînești[4]. De numele brașoveanului Vlad Boțulescu, secretar al mitropoliei sîrbești din Carloviț, care fusese în Rusia, în 1718, de unde a adus dascăli ruși pentru biserica sîrbească, se leagă începutul influenței rusești asupra sîrbilor din Ungaria[5]. Fiul protopopului Grid, Dimitrie Eustatievici a studiat la Academia înființată de Petru Movilă la Chiev și este autorul primei gramatici (nepublicată) a limbii romîne, întocmită la 1757 după modelul gramaticilor slavone și rusești sau, cum însuși

[1] Vezi D. Macrea, Contribuție la studiul fondului principal de cuvinte al limbii romîne, în « Studii și cercetări lingvistice », 1—2, 1954, p. 8—10.

[2] Vezi Candid Mușlea, Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. 1946, vol. II, p. 11.

[3] Ibidem.

[4] N. Iorga, Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea. 1902, vol. II. p. 436.

[5] Silviu Dragomir, Contribuții privitoare la relațiile bisericii romînești cu Rusia în veacul al XVII-lea, în Analele Academiei Romîne, nr. 21. București, 1912, p. 47.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

mărturisește, « după izvoarele ceale adevărate pururea curgătoare și nesfîrșitoare în părțile Moscoviei în Academia Moghilozaborostiana cea din Kiev » [1]. Dimitrie Eustatievici a fost mult timp directorul școlilor neunite « naționalicești » din Transilvania.

Ioan Bogdan a pornit deci dintr-un mediu în care existau vechi simpatii pentru poporul și cultura rusă.

După ce își trece, la Brașov, bacalaureatul, în 1882, el pleacă la Iași, unde, obținînd un post de pedagog la școala normală, are posibilitatea să urmeze cursurile Facultății de litere din fosta capitală a Moldovei. Ca student, Ioan Bogdan a învățat singur limba rusă, ucraineana, poloneza și gramatica limbii bulgare vechi. Impunîndu-se prin inteligența sa vie și printr-o mare pasiune pentru cercetările lingvistice și istorice, el obține o bursă de studii în străinătate, care îi permite să urmeze, timp de patru ani, cursurile universităților din Viena, Moscova, Petersburg, Cracovia, Lemberg și Praga. La Moscova, el a fost elevul marelui lingvist rus F. F. Fortunatov, specialist în gramatica comparată a limbilor slave și în gramatica comparată a limbilor indo-europene, care, la sfîrșitul secolului trecut, a format o numeroasă pleiadă de renumiți slaviști ruși și străini, ca A. A. Șahmatov, G. K. Ulianov, V. K. Porjezinski, M. M. Pokrovski, V. N. Șcepkin, A. I. Tomson, D. N. Ușakov (Rusia), O. Brok (Norvegia), Torbjornson (Suedia), H. Pedersen (Danemarca), Krause van-der-Kop (Olanda), Paul Bojer (Franța), Solmsen, Bernecker (Germania), Murko, Polivka (Cehoslovacia), Belić, Tomić (Serbia), Mikkola (Finlanda), Ioan Bogdan (Romînia) [2].

Printre profesorii audiați de Ioan Bogdan la celelalte universități străine figurează renumiții slaviști ai vremii :Jagić, Tarnovski, Smolka și alții.

Prin pregătirea temeinică pe care și-a făcut-o la cei mai de seamă slaviști europeni ai vremii, Ioan Bogdan a reușit să devină primul nostru filolog slavist în sensul adevărat al cuvîntului, cunoscînd toate limbile slave, precum și istoria și cultura popoarelor slave.

Faptul că Ioan Bogdan n-a rămas exclusiv pe terenul lingvisticii slave, ci de la primele lui lucrări s-a îndreptat cu asiduitate spre istorie se explică prin natura cercetărilor de slavistică ce se impuneau la noi. Oricine adîncește, la noi, problemele de slavistică întîlnește realitatea istorică a vechilor raporturi romîno-slave. Timp de peste patru secole din trecutul nostru, limba slavonă a fost mijlocul oficial de comunicare în afacerile statului, în biserică și în cercul oamenilor cu învățătură din acea vreme. Slavona avea la noi rolul pe care-l avea latina în occident și greaca în imperiul bizantin. Manuscrisele cele mai

[1] Vezi N. Iorga, Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea. București, 1902, vol. II, p. 274.

[2] Vezi M. N. Peterson, Fortunatov i moskovskaia lingvisticeskaia școla, în « Ucenîe zapiski MGU », vîpusk 107 « Rol russkoi nauki v razvitii mirovoi nauki i kulturî », tom III kniga vtoraia. Moscova, 1946, p. 25—26.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

vechi găsite în Țările Românești, precum și actele voievozilor noștri sînt scrise în această limbă. În slavonă s-au scris corespondențele private, zapisele, foile de zestre, testamentele, documentele de moșii și judecăți, adică toate actele scrise care se obișnuiau pe acea vreme. În slavonă s-au scris, de asemenea, pînă în secolul al XVII-lea, analele și cronicile noastre. Lunga noastră conviețuire cu slavii, pînă la asimilarea acestora, a lăsat urme adînci slave în toponimia și în organizarea noastră socială și de stat. Ignorarea acestor realități însemna necunoașterea unei părți a istoriei noastre și cultivarea voită a iluziei purității noastre romane.

Ioan Bogdan și-a dat de la început seama de necesitatea de a ridica vălul uitării și al ignorării, care acoperea o lungă epocă a istoriei noastre.

Dacă de numeroasele documente și cronici slavone pe care le-a publicat, lărgind considerabil cîmpul cercetărilor începute de Hasdeu, s-au folosit mai ales istoricii, aceasta nu înseamnă că Ioan Bogdan trebuie socotit numai ca istoric. El a fost deopotrivă filolog, deoarece fără pregătirea lui temeinică în acest domeniu, descifrarea, traducerea fidelă, comentarea și publicarea marelui număr de texte slavone nu i-ar fi fost posibilă. În personalitatea lui Ioan Bogdan, filologul și istoricul s-au îmbinat în mod organic. « Ioan Bogdan, care a scris studii de istorie ce se așază printre cele mai frumoase ale epocii sale în toate țările, scrie N. Iorga, a început și a rămas în fondul sufletului său, în ceea ce rîvna lui avea mai aprins și răbdarea lui mai stăruitor, un filolog »[1].

În discursul său de recepție la Academia Română, care fusese vreme îndelungată tribună a latiniștilor, Ioan Bogdan își expune astfel crezul său științific: « Scopul oricărei lucrări științifice trebuie să fie tendința spre adevăr. Orice alt scop trebuie înlăturat. Tendințele greșite ale secolului trecut care își au explicarea în situația de atunci a poporului român și în prejudecățile Școalei ardelene trebuie evitate pe viitor »[2].

Întemeindu-se pe adevărul istoric izvorît din cercetarea obiectivă a trecutului, Ioan Bogdan a pornit în activitatea lui științifică de la realitatea istorică de necontestat că « viața noastră din trecut a fost de prin veacul al VI-lea încoace într-o nedespărțită legătură cu viața popoarelor slave care s-au așezat în mijlocul și în jurul nostru »[3].

Într-o conferință publică despre « Însemnătatea studiilor slave pentru români », ținută în 1894, el a arătat că pentru noi slavistica nu prezintă numai un interes general științific, ca pentru germani, francezi sau englezi. Ea are pentru noi « o importanță mai mare decît pentru celelalte popoare neslave, deoarece noi, abstracție făcînd de litvani, sîntem singurul popor neslav din Europa, care am suferit o înrîurire directă și statornică din partea slavilor, împrumutînd

[1] N. Iorga, Ioan Bogdan, în « Buletinul Comisiei istorice a Românieі », vol. III, 1924, p. II.

[2] Ioan Bogdan, Istoriografia română și problemele ei actuale. Academia Română, discursuri de recepție, XVII, București, 1905, p. 27—28.

[3] Ibidem.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

și păstrînd, mai multe secole, limba, literatura și cultura lor»[1]. «Slavii, adaugă Ioan Bogdan, ne-au găsit aici, s-au așezat între noi și au trăit cu noi la un loc pînă ce cu timpul ei au împrumutat limba noastră, dîndu-ne în schimb o parte din instituțiile lor sociale și politice»[2]. El arată că în limba romînă se găsește un număr mare de cuvinte slave și că «o cercetare serioasă și aprofundată a materialului lexical al limbii noastre este cu totul imposibilă fără cunoașterea limbilor slave. Romanistul care vrea să se ocupe cu limba romînă trebuie să fie pînă la un oarecare punct și slavist. În întrunirea acestor două calități consistă meritul cel mai mare al dlui Hasdeu»[3].

Influența slavă s-a exercitat nu numai în limbă, ci și în adoptarea a numeroase credințe, obiceiuri și instituții care au rămas pînă astăzi ca un bun statornic al poporului romîn. Tendința de a arăta că toate instituțiile, obiceiurile și datinile noastre sînt de origine romană, cum susțineau latiniștii, este combătută de Ioan Bogdan ca o prejudecată periculoasă. Vechea noastră organizație de stat, voievozii, cnejii, «aproape toate așezămintele noastre vechi sînt sau de origine slavă sau posedă, pe lîngă puținele elemente moștenite de la romani o sumă însemnată de elemente slave»[4]. «Un studiu temeinic al tuturor acestor instituțiuni vechi romînești nu se poate face fără o cunoștință suficientă a antichităților slave. Lipsa desăvîrșită a acestei cunoștințe la cei mai mulți din istoricii noștri de pînă acum a fost singura cauză că istoria noastră internă sau istoria așezămintelor noastre vechi se află încă într-o stare foarte înapoiată»[5]. «Istoricul romîn, arată mai departe Ioan Bodgan, este dator, prin urmare, să cunoască limbile acestor popoare, dacă voiește ca studiile sale asupra istoriei romînești să nu fie unilaterale și greșite. E drept că materialele istorice bulgărești și sîrbești nu sînt nici prea numeroase, nici prea importante, cele polone însă și rusești sînt așa de bogate, încît fără utilizarea lor este imposibilă orice istorie romînească, care ar avea pretenția de a fi completă. Dacă aș întrebuința o comparație, aș zice că limbile slave sînt pentru istoricul romîn tot așa de indispensabile cum este limba grecească pentru istoricul bizantin, sau limba latinească pentru istoricul evului mediu în apusul Europei»[6]. După ce arată care sînt disciplinele de care trebuie să se ocupe «filologia slavo-romînă», Ioan Bogdan subliniază necesitatea de a studia limba rusă veche «pe care o găsim din primele timpuri ale existenței statului moldovean în cancelaria domnească și care a pătruns mai tîrziu, prin secolul al XVII-lea, pentru scurtă vreme, în cărțile bisericești și în literatura profană»[7].

---

[1] Ioan Bogdan, Însemnătatea studiilor slave pentru romîni. București, 1894, p. 14.
[2] Ibidem, p. 15.
[3] Ibidem, p. 22—23.
[4] Ibidem, p. 26.
[5] Ibidem, p. 26—27.
[6] Ibidem, p. 27—28.
[7] Ibidem, p. 33; vezi și idem, Über die Sprache der ältesten moldauischen Urkunden, în Jagić-Festschrift, Zbornik u slavu Vatroslava Jagića. Berlin, 1908, p. 369—377.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

Recunoscînd meritele incontestabile ale lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior pentru trezirea conștiinței naționale a poporului romîn, Ioan Bogdan îi caracterizează astfel: « Dacă cunoștințele și vederile acestor bărbați ar fi fost mai largi, dacă patriotismul lor nu i-ar fi împiedicat să vadă elementele neromane ale culturii noastre, este probabil că nu s-ar fi produs acea întreagă mișcare — nobilă și demnă de admirația noastră, însă greșită — care și-a găsit culminația ei în teoria despre puritatea noastră romană și în Dicționarul lui Laurian și Massim »[1].

În încheierea considerațiilor sale asupra importanței studiilor slave pentru istoricii romîni, Ioan Bogdan formulează un îndemn de o impresionantă valoare științifică și etică. « Este timpul, scrie el, ca știința istorică romînă să iasă cu totul din faza romantică a copilăriei. Datoria ei trebuie să fie de aici înainte: a căuta pretutindeni numai și numai adevărul. Ar fi o rătăcire periculoasă dacă am crede că educația noastră națională trebuie bazată pe neadevăruri sau reticențe. Dimpotrivă, noi credem că printr-un studiu calm și cît se poate de multilateral al trecutului nostru trebuie să ne dăm seama de toți factorii vieții noastre trecute »[2]. « Popoarele nu sînt numai ceea ce sînt în prezent, ci și ceea ce au fost în trecut. Dacă civilizația noastră a fost în parte slavonă, ea este și astăzi tot așa, căci masele poporului nostru nu s-au schimbat cum s-au schimbat clasele bogate și culte ale societății. Fost-a civilizația slavonă o « nenorocire » sau o norocire pentru noi, aceasta este o întrebare pe care nimeni nu o va putea dezlega căci nimeni nu poate ști ce s-ar fi întîmplat cu noi dacă lucrurile s-ar fi petrecut altfel. Datoria noastră a oamenilor de știință este de a prezenta civilizația trecută nu cum am fi dorit să fie, ci cum a fost în realitate. Numai în chipul acesta ne vom putea explica pentru ce am ajuns astăzi acolo unde sîntem »[3].

Suferind o puternică influență slavă, aceasta nu înseamnă, arată Ioan Bogdan, că poporul romîn nu ar avea originalitate și că el nu și-ar avea meritele sale istorice.

În ceea ce privește folosirea îndelungată a limbii slavone în viața noastră culturală din epoca veche, Ioan Bogdan scrie: « Dacă activitatea poporului romîn e depusă într-o limbă străină, aceasta nu însemnează că ea nu este a lui. Și apoi oricît de multe ar fi — ca formă și ca fond — elementele străine ale culturii vechi romînești, romînii au știut să-i imprime totuși caracterele spiritului lor: iubirea de oameni, dreapta măsură, bunul simț și gustul frumosului »[4].

Ioan Bogdan a susținut cu tărie teza continuității noastre în nordul Dunării. « Pentru noi, ca și pentru istoricii străini care s-au apropiat de această chestiune fără idei preconcepute și fără scopuri politice ascunse, continuitatea elementului

[1] Ioan Bogdan, Însemnătatea studiilor slave pentru romîni. București, 1894, p.37—38.
[2] Ibidem, p. 39.
[3] Ibidem, p. 40.
[4] Ioan Bogdan, Cultura noastră veche. București, 1898, p. [illegible].

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

roman în stînga Dunării este un adevăr de la sine înțeles. Poporul romîn apare în cele dintîi mărturii ale istoriei ca un popor așezat din vechime și eminamente agricol, deși păstoritul era, pe lîngă cultura pămîntului, a doua ocupație favorită a lui... Studiul limbii, al toponimiei și al așezămintelor vechi ne arată, fără cea mai mică umbră de îndoială, că în țările de la nordul Dunării, populația romanică a trăit neîntrerupt alături de slavi din secolul al VI-lea pînă în secolul al XII-lea. E de nădăjduit că din aprofundarea epocilor cunoscute ale istoriei noastre vor ieși mai degrabă oarecari lumini asupra epocii obscure, decît din interpretarea mai mult sau mai puțin capricioasă a celor cîteva pasaje din scriitorii bizantini sau din repetarea acelorași argumente pro și contra, scoase din studiul limbii sau al izvoarelor dubioase anterioare secolului al XIII-lea »[1].

★

Citatele înșirate mai sus caracterizează pe deplin limpezimea cugetării, curajul adevărului și probitatea științifică a lui Ioan Bogdan.

Meritul cel mai de seamă al lui Ioan Bogdan pentru filologia și istoriografia noastră îl formează descoperirea, publicarea și comentarea marelui număr de texte și documente slave privind trecutul nostru. Ioan Bogdan face o distincție între documentele slave interne și documentele slave externe. Prin cele dintîi, el a înțeles documentele și textele slave scrise la noi în țară de romîni, iar prin documente externe a înțeles izvoarele istorice slave, cu date despre noi, scrise în țările slave.

Pînă la apariția studiilor lui Ioan Bogdan, bogata noastră literatură istorică slavă era aproape necunoscută. Cea dintîi descoperire importantă a lui în acest domeniu este « Codicele miscelaneu de la Chiev », scris în secolul al XVI-lea de călugărul Isaiia din mănăstirea Slatina, care cuprinde analele de la Putna, cronicile lui Macarie și Eftimie, o cronică anonimă și o cronică moldo-polonă. Ele au fost publicate cu traduceri și comentarii de Ioan Bogdan în « Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche » (1891).

O altă descoperire importantă a lui Ioan Bogdan este « Codicele de la Tulcea », care cuprinde analele de la Bistrița, o cronică sîrbo-moldovenească, cronica moldo-polonă a lui N. Brzeski și cronica Țării Moldovei și a Munteniei de Miron Costin, pe care le-a publicat cu traduceri și comentarii în « Cronice inedite atingătoare de istoria romînilor » (1895).

A treia colecție de cronici moldovenești e descoperită de Ioan Bogdan în Biblioteca imperială din Petersburg și cuprinde: letopisețul lui Azarie, letopisețul lui Macarie, o cronică universală însoțită de analele sîrbești de la 1355—1490 cu știri privitoare la Țările Romînești, precum și o versiune romînească din secolul al XVIII-lea a analelor de la Putna. Ele au fost publicate de Bogdan în lucrarea « Letopisețul lui Azarie » (1909).

---

[1] Ioan Bogdan, Istoriografia romînă și problemele ei actuale. Academia Romînă, Discursuri de recepție, XVII, București, 1905, p. 16—17.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

O altă publicație de seamă a lui Ioan Bogdan, apărută după moartea sa, este cronica lui Constantin Manasses, versiunea mediobulgară, cronică pe care au folosit-o ca model de stil călugării Macarie și Azarie [1].

Un merit al lui Bogdan, tot atît de mare ca și cel al publicării cronicilor noastre slavone, îl constituie publicarea marelui număr de documente slavone din arhivele Brașovului [2] și al celor privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare [3].

Pentru a ajuta formarea de specialiști în descifrarea documentelor și scrierilor noastre slavone, Ioan Bogdan a alcătuit un « Album paleografic » de o valoare științifică și practică necontestată pînă astăzi [4].

Grija cu care Ioan Bogdan a transcris, tradus, comentat și publicat textele diferitelor cronici, anale și documente slavone a fost admirată de toți specialiștii străini și romîni ai vremii. Recenzînd « Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche », marele slavist C. Jirecek de la Universitatea din Praga scrie: « prin îngrijirea cu care este scrisă, prin cuprins și prin execuția frumoasă a tiparului, ea face multă onoare studiilor slave, neglijate pînă acum peste măsură în Romînia » [5]. Aceeași lucrare este apreciată de N. Iorga astfel: « o carte făcută cu o nesfîrșită iubire, cu o atenție migăloasă, îmbrăcată în cea mai clară din forme. Niciodată pînă atunci nu se prezentase un izvor cu atîta respect față de el însuși, cu atîta grijă față de cititori, cărora nu li se lasă nimic neexplicat » [6]; iar despre colecția de documente privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare, savantul rus A. I. Iațimirski, scrie: « Cunoșteam erudiția d-lui Bogdan. Totuși noua sa publicație întrece toate așteptările . . . Totul stă la așa înălțime, încît primul nostru gînd la vederea ediției savantului romîn este amestecat cu invidie: de ce n-am izbutit și noi să facem ceva asemănător cu documentele sudslave și rusești » [7].

Prin numeroasele sale lucrări, Ioan Bogdan a ridicat studiile de slavistică de la noi la înălțimea la care ele ajunsese în vremea sa în cele mai înaintate țări din Europa. El a fost colaborator permanent la « Archiv für slavische Philologie », prin care a informat străinătatea asupra progreselor istoriografiei și lingvisticii noastre, membru al Societății de istorie din Moscova, iar din 1905, membru al Academiei Romîne.

---

[1] Cronica lui Constantin Manasses. Traducere mediobulgară făcută pe la 1350. Text și glosar de Ioan Bogdan, București, 1922.

[2] I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării Romînești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI. Texte slave cu traduceri, adnotațiuni istorice și o introducere asupra diplomației vechi romînești. 2 vol. București, 1905; idem, Documente moldovenești din sec. XV și XVI în arhivul Brașovului. București, 1905.

[3] Ioan Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare. 2 vol. București, 1913.

[4] I. Bogdan, Album paleografic, București, 1908; idem, Album paleografic moldovenesc — Documente din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea, publicat de N. Iorga, București-Paris, 1926.

[5] Vezi Archiv für slavische Philologie, vol. XV, p. 81.

[6] N. Iorga, Ioan Bogdan în « Buletinul Comisiei istorice a Romîniei », 1924, vol. III, p. II.

[7] Vezi Buletinul Comisiei istorice a Romîniei, vol. VII (1928), p. X, unde este dată și bibliografia completă a lucrărilor lui Ioan Bogdan.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

Absorbit în munca de culegere, descifrare, traducere, comentare și publicare a documentelor noastre slavone, Ioan Bogdan nu a putut elabora mari lucrări de sinteză, nici lingvistice și nici istorice, asupra epocii pe care a studiat-o. Această încercare ar fi fost, desigur, prematură în acea vreme, cînd principala preocupare a savantului trebuia să fie adunarea de cît mai multe documente. Stăruitoarea nevoie pe care a simțit-o Ioan Bogdan de a aduna cît mai multe mărturii ale trecutului l-a îndemnat să înființeze « Comisia istorică a Romîniei », acel colectiv de cercetători ai trecutului nostru chemați să îndeplinească o sarcină căreia un singur om, chiar atît de înzestrat cum a fost Ioan Bogdan, nu putea să-i facă față.

Profesor din 1892 la Universitatea din București, la catedra de slavistică, special creată pentru el, Ioan Bogdan a fost ani îndelungați decan al Facultății de litere și filozofie, director al revistei « Convorbiri literare », cîțiva ani și rector al Universității, funcțiuni în care s-a remarcat prin aptitudini deosebite de organizator și gospodar.

★

Pe drumul deschis de Hasdeu, A. de Cihac și mai ales de Ioan Bogdan a pășit cu vigoare, la începutul secolului nostru, Ovid Densusianu, care, în lucrarea sa clasică « Histoire de la langue roumaine », a analizat, pentru întîia oară pe baze largi, influența slavă asupra limbii romîne. Precizările lui O. Densusianu au însemnat o importantă contribuție științifică la lămurirea acestei probleme, care, vreme îndelungată, n-a putut ieși la noi din sfera discuțiilor pasionale.

Același aspect al relațiilor slavo-romîne a fost tratat, în vremea din urmă, de către acad. Al. Rosetti, în volumul al III-lea al lucrării sale « Istoria limbii romîne », prezentat recent, într-o ediție nouă, sub titlul « Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne » (1954).

Despre influența rusă asupra limbii romîne nu avem încă un studiu complet, ci doar cîteva considerații privitoare la unele aspecte speciale cuprinse în lucrarea acad. Iorgu Iordan « Influențe rusești asupra limbii romîne » (București, 1949).

Dintre slaviștii noștri propriu-ziși, amintim pe Ilie Bărbulescu, fost profesor de slavistică la Universitatea din Iași, unde s-a înființat, în 1905, a doua catedră de slavistică din țară, autor a numeroase lucrări [1] privind raporturile slavo-romîne în care s-a situat însă în general pe poziții deosebite de toți ceilalți lingviști romîni. Ilie Bărbulescu admite influența slavă asupra limbii romîne numai începînd cu secolul al XI-lea, pe cînd ceilalți lingviști ai noștri, ca și slaviștii

[1] Ilie Bărbulescu, Fonetica alfabetului cirilic în textele romîne din veacul XVI și XVII. București 1904; idem, Cînd au început să intre în limba română cele mai vechi elemente slave (în limba sîrbo-croată), 1908; idem, Individualitatea limbii romîne și elementele slave vechi, București, Casa Școalelor, 1929; idem, Istoria literaturii și gramatica limbii bulgare vechi, Iași, 1930, ș. a.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

străini, o datează începînd cu secolul al VI-lea. În ceea ce privește limba slavă care a predominat în cultura noastră veche, Ilie Bărbulescu a susținut că atît în Muntenia cît și în Moldova aceasta ar fi fost medio-bulgară. Toți ceilalți lingviști ai noștri au arătat că, în Moldova, vechea rusă și ucraineana au avut întîietate.

Urmașul lui Ioan Bogdan la catedra de slavistică din București, Petre Cancel, s-a mărginit la studiul unor probleme fonetice și lexicale slavo-române de importanță redusă [1].

Fostul profesor de slavistică de la Universitatea din Cluj, Iosif Popovici, s-a mărginit de asemenea, ca slavist, la studiul cîtorva probleme de fonetică slavă [2].

În domeniul paleografiei și al diplomaticii slave este de relevat activitatea lui Damian P. Bogdan, autor al unui manual de paleografie slavo-romînă (în colaborare cu H. Stahl) și al unor lucrări despre diplomatica slavo-romînă și despre limba textelor slavo-române [3].

Acad. Emil Petrovici a adus, ca slavist, prețioase contribuții parțiale la studiul toponimiei [4] slave de pe teritoriul țării noastre. A anchetat pentru «Atlasul lingvistic romîn» graiurile slave din șase localități din țară, consacrînd celui serbo-croat din Carașova (Banat) un studiu monografic [5]. Două dintre studiile sale recente sînt consacrate influenței slave asupra foneticii românești [6].

---

[1] P. Cancel, Asupra temelor vechi slave bisericești în *ŭ* și asupra nașterii slavicului *-y*, București, Socec, 1920; idem, Despre «rumîn» și despre unele probleme lexicale vechi, slavo-române, București, Socec, 1921; idem, Termenii slavi de plug în dacoromînă, București, 1921; idem, Introducere la filologia și lingvistica slavo-romînă, București, 1938.

[2] I. Popovici, Sur l'accent en serbo-croate. Paris, 1902; idem, Une prononciation bulgare. Recherches de phonétique expérimentale. Cluj, 1921.

[3] Damian P. Bogdan, Contribuțiuni la studiul diplomaticei vechi moldovenești, în «Revista Istorică Romînă», IV (1934); idem, Manual de paleografie slavo-romînă (în colaborare), București, 1936; idem, Diplomatica slavo-romînă din secolele XIV și XV, în «Revista Istorică Romînă», V—VIII (1935—1938); idem, Culegere de facsimile pentru Școala de Arhivistică, Seria Slavă, Fasc. I (nr. 1—20) (în colaborare), București, 1943; idem, Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române, București, 1946; idem, Caracterul limbii textelor slavo-române, București, 1946.

[4] E. Petrovici, Note slavo-române, în Dacoromania X, partea I, p. 26—38, ibidem, partea a II-a, p. 335—352, ibidem XI, p. 184—193; idem, Daco-slava, în Dacoromania X, partea a II-a, p. 233—277; idem, Adjective posesive slave în *-j-* ca toponimice pe teritoriul R.P.R., în «Studii și cercetări lingvistice», tom. IV (1953), p. 63—87; idem, Etimologia toponimicelor *Doftana*, *Dofteana*, *Doftănet*, *Doftăniţa* și a cuvîntului *dohot*, în «Studii și cercetări lingvistice», tom. V(1954) nr. 1—2, p. 19—30.

[5] Emil Petrovici, Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională. București, 1935.

[6] E. Petrovici. Corelația de timbru a consoanelor dure și moi în limba romînă, în «Studii și cercetări lingvistice», tom I (1950), fasc. 2, p. 172—; idem, Corelația de timbru a consoanelor rotunjite și nerotunjite în limba romînă, în «Studii și cercetări lingvistice», tom. III (1952), p. 127—185.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

În primul studiu, acad. Petrovici susține că, întocmai ca în limba rusă, ar exista și în limba romînă o opoziție cu rol fonologic între consoane dure și moi. După acad. Petrovici, opoziția fonologică între cuvinte ca: *ba*, *da*, *dragă*, *n-am* și cuvintele: *bea*, (să) *dea*, (să) *dreagă*, *neam* n-ar forma-o vocala *a* din primele și diftongul *ea* din cele de al doilea — limba romînă de astăzi n-ar mai avea, după d-sa, nici un fel de diftongi[1] — ci pronunțarea dură a lui *t* din primele și muiată (t') din cele de al doilea, «ca în limba rusă și în graiurile bulgărești de răsărit». Am avea astfel — după acad. Petrovici — vreo 40 de consoane (dure și moi sau nepalatale și palatale) în limba noastră literară de astăzi. În studiul al doilea, numărul consoanelor limbii romîne e ridicat de acad. Petrovici la impresionanta cifră de 70, grupîndu-le în: «neutre» (18) «simplu muiate» (21), «simplu rotunjite» (19) și «muiate rotunjite» (12). Așa numita «rotunjire» a consoanelor romînești, ca și înmuierea lor, ar fi, după acad. Petrovici «de asemenea o deprindere fonetică trecută din slavă în limba romînă».

Cercetările de slavistică au astăzi în țara noastră perspectivele cele mai favorabile de dezvoltare. Țara noastră întreține în prezent strînse relații de prietenie cu toate popoarele slave vecine. Pentru întîiă oară, o limbă slavă — limba marelui popor rus — se predă astăzi în întregul nostru sistem de învățămînt. Se găsesc în prezent un mare număr de studenți romîni la universitățile din Uniunea Sovietică, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria, dintre care o parte studiază la facultățile de filologie. La întoarcerea lor, acești studenți trebuie sprijiniți și îndrumați în cercetările lor științifice de către secțiile de slavistică ale institutelor noastre de lingvistică.

În organizarea studiilor de lingvistică de la noi mai persistă însă o mare lipsă: o singură universitate — cea din București — are catedră de slavistică care își așteaptă încă încadrarea competentă. Astfel de catedre au existat, în trecut, la toate universitățile noastre.

★

O dată cu orientarea largă pe care a deschis-o Ioan Bogdan lingvisticii și istoriografiei noastre, el a promovat și o nouă atitudine sufletească față de popoarele slave din jurul nostru. Față de atitudinea de ignorare sau de provocare dușmănoasă, întreținută de către puterile imperialiste sau de propria burghezie șovină și exploatatoare, Ioan Bogdan a luptat cu convingere pentru ca poporul romîn și popoarele slave vecine să se cunoască și să se apropie între ele. Unul dintre mijloacele acestei apropieri a fost considerat de Ioan Bogdan învățarea limbilor slave de către istoricii și lingviștii romîni, pentru cunoașterea legăturilor din trecut ale slavilor și romînilor și pentru apropierea lor în prezent. El a combătut cu hotărîre îngîmfarea naționalistă, șovinismul și orientarea anti-slavă a cercurilor retrograde de la noi.

[1] După acad. Petrovici n-ar exista, în limba romînă, cu valoare fonologică nici vocalele *e* și *i*, care ar fi doar «variante» ale lui *ă* și *î*. În limba romînă ar avea valoare fonologică, după acad. Petrovici, numai 5 vocale *a*, *o*, *u*, *ă* și *î*.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)

Într-o conferință intitulată « Romînii și bulgarii »[1], ținută în 1895, Ioan Bogdan, după ce expune legăturile istorice, lingvistice și culturale dintre cele două popoare, formulează următoarele îndemnuri înțelepte și realiste: « Îmbuibați de ideile școlii șoviniste exagerate, noi ne credem superiori tuturor popoarelor ce ne înconjoară, bulgarilor și sîrbilor, rușilor și ungurilor, pe simplul motiv că originea noastră e mai nobilă decît a lor . . . Această concepție greșită și periculoasă în urmările ei trebuie să facă loc unei concepții reale a situației noastre în concertul popoarelor înconjurătoare »[2].

Apreciind progresele făcute de poporul romîn în secolul al XIX-lea, el arată că: « noi avem încă multe de învățat fie de la vecinii noștri, fie de la popoarele ce se află astăzi în fruntea civilizației europene. Să nu ne închidem între pereții unui șovinism strîmt, care ne face să ne înșelăm asupra forțelor noastre reale, ci să căutăm a fi în curent cu tot ce se petrece în jurul nostru, să studiem pe toți vecinii noștri, să ne ținem pas la pas cu dînșii și să nu ne fie rușine a lua de la ei ce este bun, cum nici lor nu le-a fost rușine să ia de la noi ce le-a plăcut »[3].

În ceea ce privește raporturile romîno-ruse, Ioan Bogdan a făcut următoarea apreciere profetică: « E de prisos, scrie el, să amintesc cît de folositoare ne-ar fi cunoștința mai aprofundată a celuilalt vecin puternic, care a avut și poate să aibă încă o influență decisivă asupra soartei noastre »[4].

Ioan Bogdan a scris aceste adevăruri esențiale pentru orientarea sănătoasă a științei și a opiniei noastre publice, fiind conștient că datoria lui de slavist este să înfrunte prejudecăți învechite și interese meschine organizate. Dacă el nu s-a lăsat intimidat de inerția prejudecăților, este că a avut încredere în judecata sănătoasă a poporului nostru și în adîncul simț al prieteniei lui față de toate popoarele vecine.

Istoria a dat deplină dreptate credinței și luptei lui Ioan Bogdan. Înlăturînd pornirile șovine întreținute în trecut de interese străine și de exploatatorii interni, popoarele din sud-estul Europei sînt astăzi strîns unite în lupta lor comună pentru cultură națională, libertate și independență.

---

[1] Ioan Bogdan, Romînii şi bulgarii. Raporturile culturale şi politice între aceste două popoare, Bucureşti, 1895.

[2] Ibidem, p. 47.

[3] Ibidem, p. 49.

[4] Ioan Bogdan, Însemnătatea studiilor slave pentru romîni, Bucureşti, 1894, p. 36.

BDD-A10277 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:25 UTC)